

ZIMNÝ ČAS

Zimný čas. Dlhé, studené večery, kedy je človeku najlepšie pri teplučkej peci so šálkou voňavého bylinkového čajíku v dlaniach. Čas, kedy už máme v srdciach Vianoce a hrejú nás ohníky v nedočkavých detských očkách. Čas, keď celý dom rozvoniava škoricou, klinčekmi, sušeným ovocím či medom. Čas, kedy je dobré sa stíšiť, spomaliť a zamerať sa na veci, ktoré sú skutočne dôležité. Čas, kedy sme si všetci bližší, snažíme sa byť lepší a konať viac dobrých skutkov, aj keď tie by sme mali konať počas celého roka, nielen teraz. Čas zimný – čas vianočný, je obdobím roka, ktoré máme všetci asi najradšej. Každá časť roka má v sebe síce niečo úžasné, či kvitnúca jar, či horúce leto, či bohatá jeseň. Ale toto zimné, predvianočné obdobie má v sebe akési kúzlo. Kúzlo lásky, nádeje, blízkosti a pokoja. Avšak ešte predtým, ako sa dáte úplne očariť týmto predvianočným kúzlom, ponorte sa spolu s nami do ľudových zvykov a obyčají našich predkov v tomto období.

„AKO VZNIKOL ADVENT“

Zima sa na území Slovenska nezačínala rovnako. Kým na severe Slovenska mohli prvý snehový poprašok očakávať už na svätého Martina (11.11.), u nás sa biela snehová perina zvykla objavovať až na svätú Katarínu na ľade (25.11.). Adventné obdobie sa však začínalo rovnako všade. Prvá adventná nedeľa je v rozmedzí od 27. novembra do 3. decembra, adventné obdobie končí na Štedrý deň (večer). Adventom začína nový liturgický rok a je to obdobie duchovnej prípravy na narodenie Ježiša Krista. Veď aj slovo advent, ktoré je odvodené z latinčiny od slova adventus, znamená príchod. V tomto prípade očakávame príchod Spasiteľa - Ježiša Krista. Obdobie adventu od 4. storočia trvalo dokonca osem týždňov. Až na prelome 6. a 7. storočia pápež Gregor I. Veľký ustanovil adventný čas v trvaní štyroch týždňov, ktorý vymedzujú štyri adventné nedele. Pravoslávna aj gréckokatolícka cirkev však do dnešných čias dodržiava prípravné obdobie v trvaní šiestich týždňov, riadia sa podľa juliánskeho kalendára. Rímskokatolícka cirkev dodržiava štvortýždňové adventné obdobie. Pre advent sú charakteristické štyri sviece, vždy v nedeľu sa zapaluje o jednu sviečku viac v protismere hodinových ručičiek. Každá sviečka predstavovala tisíc rokov, spolu teda štyritisíc rokov od stvorenia sveta po narodenie, príchod Spasiteľa - Ježiša Krista.

Jednotlivé sviečky majú svoj význam:

Prvá fialová sviečka, „Sviečka prorokov“ sa zapaluje na prvú adventnú (železnú) nedeľu. Symbolizuje príchod prorokov, ktorí predpovedali narodenie Ježiša Krista. Sviečka sa volá Nádej.

Podľa starých zvykov by ju malo zapáliť najmladšie dieťa rodiny.

Druhá fialová sviečka, „Betlehemska“ sa zapaluje na druhú adventnú (bronzovú) nedeľu.

Sviečka predstavuje Ježiškove jasličky a nazýva sa Mier.

Podľa starých obyčají by ju malo zapáliť najstaršie dieťa rodiny.

Tretia ružová sviečka, „Pastierska“ sa zapaluje na tretiu adventnú (striebornú) nedeľu.

Sviečka sa volá Priateľstvo a vyjadruje radosť z toho, že pôst sa už takmer končí.

Na tretiu adventnú nedeľu podľa zvyklostí zapaluje sviečku matka rodiny.

Štvrtá fialová sviečka, „Anjelská“ sa zapaluje na štvrtú adventnú (zlatú) nedeľu. Sviečka sa volá Láska.

Podľa tradície sviečku na štvrtú adventnú nedeľu zapaluje otec rodiny.

Pre túto dobu je typická nielen duchovná príprava, ale aj prísny pôst. Boli zakázané tanečné zábavy, ohováranie, spánok bol povolený len na tvrdom lôžku, varili sa len pôstne jedlá. Pôstne jedlá sa pripravovali predovšetkým zo strukovín, zemiakov, kapusty, sušených húb alebo ovocia. Varili sa najmä husté, sýte polievky, prívarky alebo kaše. Prikázaná bola každodenná účasť na svätej omši, tiež sa vyžadovalo konanie dobrých skutkov.

Týždeň až dva pred Štedrým dňom začalo tradičné predvianočné veľké upratovanie, umývanie, pranie i žehlenie. Nikde nesmela byť ani smietka. Hneď ako sa dom leskol ako zo škatuľky, nastal čas na pečenie tradičných vianočných koláčikov. Z každej kuchyne do ďaleka rozváňali medovníky, perníky, vanilkové rožky, medvedie labky, vianočky a mnoho iných sladkých dobrôt. Z nekysnutého cesta v rozpálených železných kliešťach sa piekli vianočné oblátky. Na jednej strane klieští bol znak kríža, na strane druhej kalich alebo vetvička. Niekde sa piekli špeciálne oblátky aj pre domáce zvieratá.

„SVÄTÁ BARBORA, ŤAHÁ SANE ZO DVORA“ (04. 12.)

*Svätá pani Barborka, keď večer líhala, do knižky kukala, čos tam videla?
Sväté pozory, sviece horeli, anjeličky spievali, tri dušičky mali. Komu ich dali?
Panenke Márii. Panenka Mária, keď ja budem zomierať nedaj k zlému pristúpiť,
pristúp sama s anjelami, s Kristom Pánem, až naveky amen.
Barborka svätá, panenka mocná, ktorá si byla, pre meno Kristovo statá.
Od otca svého vlastného, Jenotora menovaného. Ja Teba prosím ve dne aj v noci.
Ráno vstanem, umyjem sa, božským slovom opášem sa,
vyjdem na cestu, uvidí ma dobrý aj zlý, bude na mňa milosrdný,
ako bola Panenka Maria na svojho synáčka,
ktérego devat mesáčov pod svým srdcom nosila.
Icte učedníci do celého sveta a povedajte túto modlitbičku,
kto ju trikrát cez den vyrečí, tri dušičky z očistca vykúpi.
Jednu otcovu, druhú matkinu, trecú sám svoju,
temu nám Boh pomáhaj,
Boh Otec, Boh Syn a Boh Duch svätý amen.*

Túto krásnu starodávnú modlitbu k svätej Barbore sa nám v minulosti podarilo získať od pani Anny Kelečényiovej, rodenej Čajkovičovej z Častej. Svätá Barbora, bola hlavne v stredoveku jednou z najpopulárnejších svätíc. Je patrónkou baníkov i delostrelcov. Jedným zo zvykov v tento deň bolo rezanie konárikov stromov, ktoré mali do Vianoc vyrásť. Hovorilo sa im „barborky“. Najčastejšie sa používali konáriky z čerešne. Konárik, ktorý do Vianoc vyrástol, prinášal do domu šťastie a slobodným dievčatám predpovedal sobáš.

„MIKULÁŠKU, DOBRÝ STRÝČKU, MODLÍM SA TI MODLITBIČKU“ (06. 12.)

Svätý Mikuláš je patrónom detí, rybárov, námorníkov a pekárov. Narodil sa v Turecku okolo roku 270. Pochádzal z bohatej rodiny rybárov a bol biskupom. O jeho živote koluje veľa legiend, avšak najznámejšia je o troch pannách. Otec troch dcér, prišiel o všetok majetok a z toho dôvodu nemal na veno pre svoje tri dcéry. Hrozilo, že skončia v nevestinci. Svätý Mikuláš sa o ich nešťastí dozvedel a daroval im hrudu zlata, ktorú zabalil do látky a prehodil do mužovho domu. Panny sa tak mohli čestne vydať. Pravdepodobne tu vzniká tradícia obdarovávania spojená s dňom úmrtia tohto svätca, teda 6. decembrom. Mikulášske pochôdzky spojené s obdarovaním detí jabĺčkami či orechmi boli veľmi obľúbené. Mikuláš bol zamaskovaný v dlhom kožuchu, mal biskupskú berlu a mitru. Fúzy a brada nemohli chýbať. Jeho pomocníkmi býval čertisko s reťazou a anjel v bielom.

„OD LUCIE DO VIANOC, KAŽDÁ NOC MÁ SVOJU MOC“ (13. 12.)

Svätá Lucia sa narodila v 3. storočí bohatým rodičom v Syrakúzach na Sicílii. Tajne zložila sľub, že svoj život zasväti Spasiteľovi – Ježišovi Kristovi. Chceli ju však vydať za pohanského mládencu, ktorému sa páčili jej nádherné oči. Lucia však s vydajom nesúhlasila a svoje vylúpnuté oči mu poslala v miske. Luciu uväznili a keď sa odmietla vzdať svojej kresťanskej viery, bola popravená.

Svätá Lucia je patrónkou slepých, chudobných, chorých detí i krajčirok. Sviatok svätej Lucie bol najobávanejší zo všetkých „strižích dní“. Pred zavedením gregoriánskeho kalendára sa tento deň považoval za najkratší v roku a noc bola najdlhšia. Možno preto strach zo zlého u našich predkov v tento deň gradoval. Na Luciu sa nesmelo priasť, šiť, ani vyšivať, po západe slnka nesmelo z domu nič vyniesť ani dať nikomu mlieko, pretože v tento večer chceli mlieko len strigy. Tiež do domu nesmela vstúpiť cudzia žena. V tento deň musel každý zjesť aspoň strúčik cesnaku, cesnak sa dával aj dobytku.

Cesnakom sa tiež robili krížiky na dvere ako ochrana pred bosorkami. Dievčatá chodili mlčky, odeté v bielom so zamúčenou tvárou po domoch a husacími pierkami či krídlami vymetali kúty. Týmto rituálom vyhánali z domov zlé sily, trápenia a choroby. Dievky súce na vydaj si napísali na dvanásť papierikov mená mládencov, za ktorými im srdce trepotalo. Každý deň až do Vianoc jeden papierik spálili. Na Štedrý deň im teda zostal papierik s menom mládenca, ktorý sa mal stať dievkiným ženíchom. Podobne ako na sviatok svätej Barbory, tak na svätú Luciu sa zvykli dávať do vázy konáriky z čerešne alebo jablone. Ak na Štedrý deň rozkvitli, sobáš na nasledujúci rok mal byť zaručený. Šuhajci zase na Luciu začínali s výrobou dreveného stolčeka, ktorý nemohol mať ani jeden kliniec. Každý deň mali niečo na stolčeku urobiť tak, aby bol hotový presne na Štedrý deň. Takto zostrojený stolček vzali zo sebou na polnočnú svätú omšu. Keď sa počas omše na neho postavili, mohli vidieť všetky bosorky v dedine, ktoré stáli otočené chrbtom k oltáru.

SVIATKY VIANOČNÉ ŠTEDRÝ DEŇ, PRVÝ A DRUHÝ SVIATOK VIANOČNÝ (24. 12. – 26. 12.)

***Nad Betlemom, aký to blesk? Pozrite sa všetci!
Nad ním je vždy ten istý lesk, divné sú to veci.
Anjel spieva: Glórial a pastieri hovoria: Vstaňme a poďme ta!
Hľa, dvanásť hodina práve odbila, darovala nám Syna Panna Mária.
Nám všetkým k radosti, splnila žiadosti, čistá ľalia.
A pastieri v tejto dvanásťtej hodine, šli do Betlehema ku svätej rodine.
Dávali mu dary, pred ním na zem padli a takto pobožne zaspievali.
Ježiško náš milý, krásny, drahý, prijmi od nás prijmi, tieto dary,
ktoré Ti tu teraz podávame, že si sa narodil radost' máme.***

Ešte predtým ako na polnočnej omši zaznela táto krásna pieseň nastal vo všetkých domácnostiach čulý pracovný ruch. Gazdiná vstávala už o polnoci, aby stihla upiecť chlieb aj koláče. Počas toho ako gazdiná piekla, gazda vyrobil novú lopatu na pečenie chleba. Nové náradie malo obnoviť zdravie celej rodiny. Po chlebe sa piekli vianočky, spleťanie vianočky symbolizovalo previazanosť a súdržnosť rodiny. Taktiež sa piekli takzvané „dlhé koláče“, makovníky a orechovníky. Gazda i gazdiná počas celého dňa vykonávali rôzne magické úkony, ktoré mali celej rodine i hospodárstvu priniesť šťastie, zdravie, súdržnosť či dobrú úrodu.

Cirkev v 4. storočí ustanovila deň narodenia Ježiša Krista na sviatok zimného slnovratu. Zimný slnovrat však bol sviatok, ktorý bol spájaný s bohatým hodovaním. Cirkev však chcela absolútne obmedziť všetky pohanské zvyky, tak na Štedrý deň ustanovila prísny pôst. V katolíckych rodinách si mäso síce na Štedrý deň pripravili, ale jedli ho až po návrate z polnočnej omše. V evanjelických rodinách sa mäso mohlo jesť aj na Štedrý večer. Po celodennom pôste sa všetci tešili na štedrú večeru. Bolo ešte treba nachystať štedrovečerný stôl. Na stole nesmel chýbať biely obrus, sviatnik i Biblia. Pod obrus sa schovali drobné peniaze, trochu obilia či šupinky z kapra. Na stôl sa dával boží dar, teda chlieb, jablká, orechy, cesnak, obličky a med. Prestieralo sa o jednu osobu na viac. Niekde sa hovorilo, že je to tanier pre blízkych zosnulých, či dušičky v očistci, inde bol tanier prestretý pre nečakaného hosťa. Nohy stola sa obviazali reťazou, aby rodina držala spolu. Za štedrovečerný stôl si mohla rodina zasadnúť až vtedy, keď na oblohe vyšla prvá hviezda. Všetci sa sviatočne obliekli, gazdinky skontrolovali či je všetko pripravené, od štedrovečerného stola sa nesmelo vstávať, lebo by niekto z rodiny zomrel. Štedrá večera začínala modlitbou. Potom nasledoval vinš:

***Vinšujem Vám tieto požehnané vianočné sviatky,
Krista Pána narodenie, zdravie, šťastie, Božské požehnanie a po smrti kráľovstvo nebeské.***

Po vinši rozkrojenie jablčka, orechy a oblátky, niekde aj strúčik cesnaku. Každá z týchto činností mala svoj význam a určovala či bude rodina zdravá a či sa jej bude dariť.

Na vianočnom stole musela byť kyslá polievka. Či to bola pôstna kapustnica s húbami, sušenými slivkami alebo hubová polievka, niekde sa podávala zase rybacia polievka. Po polievke sa jedla ryba a jednoduchý zemiakový šalát. Ďalším chodom boli pupáky alebo opekance či bobále. Sú to vlastne malé buchtičky, obarené mliekom a posypané makom. Posledným chodom bolo čerstvé či sušené ovocie. Zo štedrej večere sa nesmeli nič vyhodiť. Večera sa končila modlitbou a po nej už zazvonil zvonček a nedočkavé deťúrence sa mohli odobrať k vianočnému stromčeku.

Napriek tomu, že vianočný stromček je najznámejší symbol Vianoc, tradícia jeho zdobenia sa na našom území začala až od 19. storočia. Obyčaj zdobenia stromčeka počas Vianoc nemá nič spoločné s kresťanstvom. Zelený stromček bol symbolom života a vešanie ozdôb na stromček malo magické vlastnosti, ktoré mali zabezpečiť bohatú úrodu na budúci rok. Naši predkovia stromčeky zdobili retiazkami zo šípok, jarabiny, iným sušeným ovocím, orechmi alebo slamenými ozdobami.

Pod stromčekom samozrejme nemohol chýbať betlehem. Názov betlehem je odvodený od miesta narodenia Ježiša Krista, mesta Betlehem na západnom brehu Jordánu. Tradíciu betlehemov zaviedol v 13. storočí František z Assisi. V jaskyni pri talianskom Grecciu pripravil jasle s dieťaťom, Máriou, Jozefom a živými zvieratami. V ďalších rokoch obyvatelia tohto mesta tvorili živé alebo umelé betlehemy a odovzdávali si navzájom dary. Chceli napodobniť lásku Boha, ktorý nám dal ako dar svojho syna. Koncom 18. storočia vydal Jozef II. nariadenia, ktoré zakazovali stavať betlehemy v kostoloch. Paradoxne, práve to spôsobilo, že si obyčajní ľudia začali vyrábať betlehemy vo svojich domácnostiach. Na území Slovenska prevládali drevené, vyrezávané betlehemy.

Pri stromčeku s betlehemom sa spievali vianočné piesne a odovzdávali sa drobné darčeky. Na Slovensku sa datuje tradícia odovzdávania darčiek koncom 19. až začiatkom 20. storočia. Celá rodina sa potom odobrala na polnočnú svätú omšu, kde s radosťou a pokojom v srdci spievali určite aj „Tichú noc“.

Prvý sviatok vianočný – Krista Pána narodenie patrí spolu s Veľkou nocou k najvýznamnejším kresťanským sviatkom. Rodina tento deň trávila doma v hojnosti jedál v kruhu svojich najbližších. Naopak na Druhý sviatok vianočný, na Štefana sa rodina navzájom navštevovala, tento deň býval veselý. Večer sa organizovali tradičné „štefanské“ zábavy a veselice.

„JAK NA NOVÝ ROK, TAK PO CELÝ ROK“ (01. 01.)

So starým rokom sa naši predkovia nelúčili oslavami ako to zvykneme my. Mali síce slávnostnú večeru, ale bez obyčajových úkonov, večera nemala žiadny obradný charakter. Úkony dôležité pre mágiu počiatku mal prvý deň nového roka. Hlavnou poverou je tá, že ako sa k sebe ľudia správali v tento deň, tak sa budú k sebe správať celý nasledujúci rok. Preto sa všetci snažili vyhnúť sporom a boli k sebe milí. Každý mal na sebe niečo nové a vo vrecku peniaze, aby mu nič z toho počas roka nechýbalo. Nemohla sa byť hydina, lebo mala krídla, aby im šťastie neuletelo, ale ani ryby, aby im zase neodplávalo. Jedlo sa najčastejšie bravčové mäsko, podávala sa tiež šošovica a jedlá s makom, aby mali toľko peňazí, koľko majú na tanieri šošovice či maku. V hospodárstve sa nesmeli prať, vešať bielizeň ani šiť. Tiež sa v tento deň predpovedalo počasie na celý nasledujúci rok.

„NA TRI KRÁLE, O KROK DÁLE“ (06. 01.)

*My tré krále ideme k Vám, zdraví ščascí neseme Vám.
Zdraví, ščascí, dlhé letá, my sme tré krále z daleka.
A ty černý na tem zadu, nevystrukuj na mna bradu.
To nevadží, že sem černý, lebo som z dalekej zemi.*

Traja králi, Gašpar, Melichar a Baltazár, boli mudrci z východu, ktorí uvideli na oblohe jasnú hviezdu. Hviezda ich priviedla k malému Ježiškovi, ktorému priniesli vzácne dary – zlato, kadidlo a myrhu. Traja králi alebo deň Zjavenia Krista Pána uzatváral vianočné obdobie, dával sa dole vianočný stromček. Na Troch kráľov sa v kostoloch svätí voda a krieda. Kňaz v tento deň navštevoval veriacich v ich domoch, vysvätil hospodárstvo a nad dvere napísal kriedou nápis G+M+B a rok. Nápis v preklade znamená „Kristus žehná tento dom“. Po sviatku Troch kráľov začínalo obdobie veselosti a zábavy – Fašiangy.

G + M + B

text: Janka Glasová, foto: web

